

Ervaringen in coronatijd: ruimte geven aan de stem van leerlingen

“De eerste weken van corona waren eigenlijk het leukst omdat we met elkaar gingen experimenteren en improviseren hoe we het online allemaal gingen doen met het leren. We hadden ruimte en andere mogelijkheden om op afstand te verkennen. Het was eigenlijk spelenderwijs ontdekken, zo zou ik graag altijd willen leren.” (Daan, 16)

DOOR INGRID PAALMAN - DIJKENGA

De afgelopen maanden zijn, terecht, gedomineerd door het coronatijdperk. We gingen in onderwijsland massaal aan het online aanbieden van lesstof en al werkenderwijs ontdekten we min of meer wat wel of juist niet zo handig was om te doen met en voor onze leerlingen. Naarmate de tijd vordert horen we geluiden over minder aanwezigheid online van leerlingen. We kregen zorgen over leerachterstanden (Waar bleef het geluid over de leerling met leervoorsprong door het online werken?) en vragen ons massaal af hoe we het onderwijs voor jongeren moeten inrichten in een anderhalvemetermaatschappij.

De Staat van het Onderwijs, dat medio april verscheen, beschreef succesfactoren voor goed onderwijs vanuit de leraar, de schoolleider en het bestuur. Echter de kwaliteit van ons onderwijs wordt mede bepaald door leerlingen die hun stem mogen laten horen (Quaglia & Corso, 2017). In dit artikel een pleidooi voor de stem van de leerling als instrument voor kwaliteit van leren in coronatijd (en daarna) door naar leerlingen te luisteren, van leerlingen te leren, om vervolgens vanuit het leren leerprocessen te leiden.

Luisteren

In een aantal interviews met leerlingen van diverse middelbare scholen, die ik ter voorbereiding van dit artikel online deed, benoemden alle leerlingen het belang van betrokkenheid

bij de lesstof. Online lesgeven doet een enorm beroep op de didactische en coachingsvaardigheden van een docent maar evengoed ook op de luisterhouding van de leerling. “Luisteren lukt alleen goed, zo stelde een leerling, als ik ook echt het gevoel heb dat de docent mij op dat moment heeft gezien. Dat hij weet dat ik er ben en dat hij niet gelijk zijn les online gaat lezen als een monoloog.”

Luisteren strekt zich uit vanuit het hoorbare, waarneembare naar de niet-gelijk hoorbare en waarneembare situaties van de lerende. Daarin betekent oprecht luisteren dat diegene ervaart dat hij door de ander ervaren wordt (Paalman, 2020). Luisteren richt zijn oriëntatie volledig op de ontdekking van de persoon, de ander en/of een combinatie (Senge et al., 2015). “Ook al ben je online, ik vind dat de docent altijd moet werken aan het opbouwen van een persoonlijke band”, aldus een leerling. Om een persoonlijke band te bouwen is luisteren naar de ander de basis. Luisteren vraagt ruimte en stilte om te kunnen horen en zonder oordeel het verhaal van de ander (en jezelf) te accepteren.

Het is een manier van luisteren die verbonden is met het hart en vervolgens met je hoofd en handen. Wat is het verhaal van de ander? Wat hoor je dan eigenlijk? Ritchart (2015) benoemt luisteren als een van de krachtigste manieren om te laten zien dat we iemand respecteren en aandacht hebben voor zijn of haar manier van denken en de ander de mogelijk geven zichzelf te laten zien. Luisteren begint altijd met oprechte interesse in de ander. In het leren betekent dit dat we ons ‘eigen’ gesprek ‘stil’ zetten en lerenden de tijd en ruimte geven om hun verhaal te doen. Het is deze stem die van invloed hoort te zijn in het opnieuw binnenkomen in onze scholen. Het gesprek ontstaat vanuit het luisteren: “Wat hebben we gehoord vanuit het luisteren naar jongeren in coronatijd?”

Quaglia & Corso (2017) benoemen dat luisteren het vertrouwen in eigenwaarde versterkt, betrokkenheid aanmoedigt en leiderschap stimuleert bij leerlingen. Deze drie aspecten eigenwaarde, betrokkenheid en leiderschap bij leerlingen stimuleren dat leerlingen werken vanuit intrinsieke motivatie en aspiratie. Aspiratie

laat zich omschrijven als het hebben van een doel dat concreet wordt gemaakt in het hier en nu. Die aspiratie doet beroep op de relatie die er is tussen de docent en de leerling, tussen leerlingen onderling en tussen de leerling met het gestelde doel. De leerlingen vertelden dat ze ten tijde van corona hun doelen weleens helemaal kwijt waren omdat alles onduidelijk werd voor iedereen, dus moest iedereen dit samen ontdekken. Om betrokken te zijn wilden ze graag inzicht hebben in het proces en helder krijgen wat de verwachtingen waren van een online opdracht of gesprek. Luisteren faciliteert het leerproces omdat met leerlingen inzichtelijk wordt gemaakt wat er nodig is vanuit de randvoorwaarden, de docent en de leerlingen. Dat betekent dat we als docenten ruimte bieden aan het gesprek met de leerlingen en, vanuit die ruimte met leerlingen, leersituaties inrichten die passend zijn. Dit betekent onder andere dat nieuwsgierigheid en creativiteit ruimte krijgen in het vormgeven van dit leerproces. Luisteren betekent dat je als docent de vragen stelt die de leerling verder brengen in het nadenken over de lesstof en niet dat luisteren wordt verarmd door het checken van de gehoorde boodschap aldus Gallagher et al. (2017). Stel de vragen die

belangrijk zijn voor leerlingen waarbij jij als docent in het proces ook waarneemt dat de leerlingen de stof begrepen hebben.

Leren

Leren gaat over de vraag wat het waard is om geleerd te worden. Leren is een wezenlijk aspect van menswording in de maatschappij. Leren van deze bijzondere tijd maakt onderdeel uit van de manier waarop we met leerlingen nadenken over een vraagstuk als corona en welke oorzaken, gevolgen en toekomstbeelden dit schetst voor onze samenleving.

Leren, volgens Dewey (2017), ontstaat wanneer het onmogelijk is dat de bestaande status quo gehanteerd blijft omdat er vragen ontstaan waarop we geen antwoord weten of waar we geen reactie op hebben. Mijns inziens ontstaat goed onderwijs en leren pas wanneer de vraagstukken die zich vanuit de maatschappij aandienen, onderdeel zijn van het programma. Deel uitmaken van hetgeen er letterlijk rond 'zoomt' in de school vanuit verschillende vakgebieden. Het betekent dat kennis een wezenlijk onderdeel is van het te onderzoeken vraagstuk dat zich aandient en dat dat wordt gekoppeld aan de ervaringen die leerlingen

hebben opgedaan. Leerlingen hebben hierbij een belangrijke rol omdat zij met de docent dit vraagstuk oppakken. De leerlingen die zijn geïnterviewd waren wisselend over de rol van online onderwijs. De meesten gaven aan dat ze hadden laten zien dat ze kennis online konden verwerken en dat ze in de praktijk wilden ervaren waar de kennis toepasbaar en concreet zichtbaar is. Daarmee bevestigen deze paar jongeren wat Dewey (1917) lang geleden schreef, namelijk dat onderwijs geen voorbereiding is van het leven, maar dat dit het leven zelf is. Juist in deze tijd zouden de leerlingen een duidelijke verbinding moeten hebben met onze gemeenschappen, moeten ze mee nadenken over een passende terugkomst naar de scholen en inrichting in de anderhalvemetermaatschappij. Hun stem laten horen ondersteunt het groeien in vertrouwen en volwassenheid van de leerlingen. Jongeren hebben de toekomst maar we moeten ons steeds realiseren dat ze onderdeel uitmaken van het heden. Ons onderwijs en de manier waarop we leren moet dat laten zien, reflecteren. Daarbij spelen kennis en ervaringen gelijke rollen. Een jongere zei: "Ik had het fijn gevonden als ik op andere tijden mijn werk had kunnen doen want in mijn situatie werd geen rekening

In het leren betekent dit dat we ons 'eigen' gesprek 'stil' zetten en lerenden de tijd en ruimte geven om hun verhaal te doen.

gehouden met mijn thuissituatie, die liet niet altijd goed toe dat ik online kon zijn." Iemand anders merkte op dat het online ook belangrijk is en blijft om afstemming te vinden met de vraag van de individuele leerling, "Mijn mentor was heel cool die zei altijd: Kom op, we gaan even lekker na-zitten online want ik ben heel nieuwsgierig naar wat voor jullie werkt en of ik nog wat voor jullie kan doen." Door het stellen van deze vraag wordt er rekening gehouden met het verhaal van de lerende (luisteren) en diens cultuur en context. Elk mens, elke jongere heeft ervaringen nodig waardoor deze geleerd wordt, zijn persoonlijkheid groeit en verandert. Het gesprek en de inrichting van de omgeving die daaruit volgen, geven lerenden het vertrouwen dat zichzelf betekenis kunnen geven aan hun leerproces.

Leiden

"We zitten hier samen in, dus we moeten dit ook samen doen", aldus een van de jongeren. Deze opmerking kenmerkt zich door verantwoordelijkheid en de wil om te handelen. Een aantal jongeren benoemde dat ze het onderwijs in de tijd van corona echt 'zelf' moesten organiseren en doen. Dit bracht vrijheid en verantwoordelijkheid, dat helpt bij het leren. "We moesten zelf leiding nemen", aldus een jongere. Leiderschap kenmerkt zich door het hebben van regie om de wereld tegemoet te treden. Lerenden hebben het nodig dat ze vanuit leiderschap hun perspectief aan het leren en het leerproces kunnen toevoegen (Paalman, 2020). De afgelopen tijd heeft ons veel uitdagende en mooie leerervaringen gebracht. Als het aan de geïnterviewde jongeren ligt dan is het allerbelangrijkste dat we sociaal verbonden zijn. Dat de ruimte en mogelijkheden die ze online hebben gekregen, blijven bestaan. Dat de plek school gelegenheid biedt voor ontmoeting en dialoog. Jongeren willen dat hun stem gehoord wordt door ervaringen vanuit de veranderde status quo. Laten we beginnen met elkaar zichtbaar maken in het leerproces. Werkend vanuit het hart en vertrouwen om de leerlingen en onszelf een stem te geven in het vormgeven, uitvoeren en reflecteren op leren in het onderwijs. ●

► Ingrid Paalman – Dijkenga is lector Goede Onderwijspraktijken aan Hogeschool Viaa en onderwijskundig innovator.

Dit artikel is tot stand gekomen met medewerking van de volgende jongeren: Daan (16), Tim (16), Dave (16), Joran (17), Marianne (17), Sam (16), Wout (17), Iris (15) en Thomas (17).

Literatuur

- Dewey, J. (2017). *Democracy and Education*. Scotts Valley(CA): Createspace Independent Publishing Platform.
- Gallagher, M., Prior, J., Needham, M., & Holmes, R. (2017). *Listening Differently: A pedagogy for expanded listening*. *British Educational Research Journal*, 43(6), 1246-1265.
- Onderwijsinspectie. <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/staat-van-het-onderwijs>
- Paalman, I. (2020). *De Stem van de Lerende Zichtbaar Maken*. Zwolle: Viaa.
- Quaglia, R. & Corso, M. (2017). *Lef om te Luisteren*. Huizen: Pica.
- Ritchart, R. (2015). *Creating Cultures of Thinking*. San Francisco (CA): Jossey-Bass.
- Senge, P., Scharmer, C.O., Jaworski, J., & Flowers, B.S. (2015). *Presence*. Den Haag: Boom.

Ingrid Paalman – Dijkenga